

Ekonomska kriza i unutrašnji neredi

Prof. dr. Adnan Duraković

Pravni fakultet Univerziteta u Zenici

E-mail: dadnan07@yahoo.com

Sažetak: Svjetska ekonomska kriza sa svim svojim posljedicama je izmijenila upravljanje u većem broju zemalja u svijetu, smanjila demokratičnost, a mjere za njeno rješavanje ostale su u domenu kratkoročnih što je dodatno otežalo situaciju u kojoj su se našli privatni poduzetnici i veći dio stanovništva.

Cljučne riječi: Ekonomske teškoće, pobune, neredi, policija

Smanjenje prihoda po glavi stanovnika uzrokovano ekonomskom krizom i lošim upravljanjem povećalo je mogućnost političkog nasilja i smanjilo finansijsku mogućnost države odnosno institucija da brane poredak. Porast nereda znači i porast nesigurnosti za vlast. To znači da masovni protesti prethode promjenama režima. Kad jednom neredi počnu vrlo ih je teško suzbiti. Dvije su vrlo važne stvari koje se moraju uzeti u razmatranje kod nereda. Prvo, ustavni stav i zakonska ovlaštenja policije o pravu da djeluje prema demonstrantima i drugo, karakter državne vlasti. Oba ova elementa uticati će na vjerovatnost pobune, trajanje pobune i njenu ozbiljnost. Različiti oblici ekonomskog i političkog nasilja su samo mogući ishodi koji prate konflikte između različitih grupa koji se ne mogu riješiti unutar slabih državnih struktura.

Abstract: *World economic crisis with all of its consequences changed the governing in number of countries and reduced democracy, while the short term anti-crisis measures further exacerbated already weak financial position of private sector and population as a whole. Lowering the Gross Domestic Product per capita caused by economic crisis and institutional mismanagement increased the possibility of political violence and reduced state and institutional financial capacities for defending the order. The increase in number of riots and disorders also implies an increased uncertainty for the ones holding the political positions. Mass protests precede the change in regime. Once the riots start, they are very difficult to suppress. In these situations, there are two important aspects that must be taken into consideration. First, there is a question of constitutional rights and statutory provisions regarding people's rights to protest and the other one related with the right of police authorities to act against protesters both attached to certain type of regime. Both of these elements will impact the likelihood, duration and seriousness of riots and disorders. The various forms of economical and political violence are merely the possible outcomes of conflicts between different groups which cannot be resolved within weak government structures.*

Keywords: *economic difficulties, riots, disorders, police authorities*

UVOD

Načini upravljanja, ekonomski i administrativni mehanizmi države našli su se pod snažnim udarom kako svjetske ekonomske krize, tako i specifičnih unutrašnjih kriza država. Iako je kriza prvenstveno doživljena kao globalni zemljotres, treba reći da njene posljedice obuhvataju mnogo više od ekonomskog nazadovanja i prelaze i u sferu upravljanja, dok se njeni uzroci i ubrzani tok direktno ili indirektno mogu povezati sa propustima institucionalne odnosno regulatorne prirode.¹

Ekonomski poremećaji mogu biti indikator da nešto nije u redu sa pojedinačnom kompanijom ili granom industrije ili čitavom ekonomijom zemlje ukazujući na problem kriminala bijelog okovratnika. Regulacija, kontrola i realizacija tih aktivnosti u društvu prepuštena je ekonomsko političkim elitama i visoko rangiranim državnim i korporativnim službenicima. Za razliku od krivičnih djela koje čini organizirani kriminal, a čije posljedice su relativno vidljive i izazivaju zgražavanje šire javnosti postoji onaj dio elite čije djelovanje nije moguće razlikovati od funkcionisanja free marketa kao takvog i čije posljedice ostaju nevidljive.² Kada takav kriminal postane ovijen slavom i nastupi osuda masa, nadležna tijela djeluju prije svega radi zadovoljenja želje javnosti za retribucijom. Često usljed ovog kriminala imamo veliki broj oštećenih, inerciju nadležnih državnih tijela što izaziva reakciju javnosti koji često i na ulicama traži pravdu.

Čitav koncept javne sigirnosti je koncipiran na način da se država svojim sistemom represije suprostavlja pojedincima ili eventualno grupama koje gledajući kroz odnos snaga nemaju nikakvu šansu sa tim aparatom. U demonstracijama, protestima, neredima i pobunama policijski aparat se suočava sa većim brojem osoba koji se kreće od desetina, stotina do čak i milion ljudi na ulicama (neki smatraju da je nakon ubistva Sadata u Kairu izašlo milion ljudi. Slično se desilo i u Kijevu što je teško pojmiti sa aspekta organizacije, a kamoli usmjeravanja mase ili suprostavljanja masi). Takva masa ima ogromnu moć, teško se kontroliše, a postoje i mogućnosti da se stvari počnu odvijati na način koji nije prvobitno planiran.

---

¹Adnan Duraković, et al., Institucionalni aspekti globalne ekonomske krize, V. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA „DANI KRIZNOG UPRAVLJANJA“ CD Zbornik radova, 24. – 25. maj 2012., Velika Gorica, Hrvatska, CIP Zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 806079, ISBN 978-953-7716-31-8, str. 111.- 128

²Adnan Duraković, et al., “Ekonomski poremećaji i kriminal bijelog ovratnika – neuspjeh tržišta, propust države ili disolucija vrijednosti društva”, VI. Međunarodna konferencija Dani kriznog upravljanja, Veleučilište Velika Gorica, 28.-29.05.2013., Zbornik sažetaka CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 842793, ISBN 978-953-7716-44-8

Svaka skupina determinisana je određenim varijablama koje čine njen identitet: veličina, socijalno-klasni sastav (kao npr. navijači, porodični ljudi sa djecom za vrijeme neke svečanosti ili zabave, radnici koji štrajkaju, vjernici na obredu itd.). Većina osoba u javnosti nije voljna kršiti zakon i činiti nasilje, osim jednog dijela populacije kojoj je nasilje dio subkulture i predstavlja svakodnevnicu i koje označavamo kao huligani. Druge osobe mogu postati nasilne usljed provokacija ili kao dio logički predvidljive reakcije na opasnosti koje im prijete npr. bjekstvo usljed požara, ili kada se masa zbije bez mogućnosti da se napusti taj prostor rutom koja joj je ostavljena. Kako neredi nastaju, koji su uzroci nereda, kako se okončavaju, kako se njima rukovodi, kako se kontrolišu, kako se vrednuju posljedice nereda sa stanovišta suprotnih strana u neredima biće predmet elaboracije ovog rada.

GLAVNI DIO RADA

Načini upravljanja, odnosno politički, ekonomski te administrativni mehanizmi države našli su se pod snažnim udarom kako svjetske ekonomske krize, tako i specifičnih unutrašnjih kriza država. Treba reći da njene posljedice obuhvataju mnogo više od ekonomskog nazadovanja i prelaze u sferu upravljanja državnim institucijama, dok se njeni uzroci i ubrzani tok direktno ili indirektno mogu povezati sa propustima institucionalne odnosno regulatorne prirode odnosno primjene određenih modela upravljanja. Obzirom na smanjene mogućnosti kontrole i monitoringa nad privrednim sistemom, i suočene sa izvjesnošću krize, mnoge zemlje su se našle u poziciji ponovnog promišljanja o načinima upravljanja. Time prvi izbor u antikriznoj institucionalnoj politici postaje da li ili ne zadržati već postojeće mehanizme ili ih promijeniti bilo u smjeru veće intervencije odnosno regulacije ili ako za to ne postoje sredstva niti mogućnosti tj. pokušati postojeća rješenja prilagoditi novim okolnostima. U kriznim uslovima, još jednu od potencijalnih promjena u načinu upravljanja predstavlja izbor između centralizacije odnosno decentralizacije vlasti.³

Uz navedene izazove, postoji još jedan koji je moguć u kriznom periodu i koji se odnosi na politizaciju procesa donošenja odluka. Kao i u prethodnom tako i u ovom slučaju je teško predvidjeti koji će od načina upravljanja - onaj u kojem preovladava politika i stranačko preživljavanje na izborima ili onaj u kojem se odluke donose na način da se konsultuju stalni članovi birokratije preovladati i postati dominantan. U nekim zemljama – za vrijeme krize najčešće se intenzivira isključivo političko odlučivanje – kada se vodeće političke figure obično radije konsultuju sa stranačkim kolegama nego što traže neovisno stručno mišljenje, a i javnost očekuje od lidera da donese prevagu na teškim ekonomskim izborima. S druge strane, neki od političkih lidera (odnosno zemalja) rado se oslanjaju na mišljenje birokrata u kriznim uslovima – tim prije što je na taj način moguće – u slučaju da se

---

³Adnan Duraković, et al., Institucionalni aspekti globalne ekonomske krize, V. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA „DANI KRIZNOG UPRAVLJANJA“ CD Zbornik radova, 24. – 25. maj 2012., Velika Gorica, Hrvatska, CIP Zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 806079, ISBN 978-953-7716-31-8, str. 111.- 128

primjeni pogrešna ili nepopularna politika – krivnju prebaciti na nekog drugog. Treći mogući ishod u kriznim situacijama jeste taj što zapravo ne mora doći ni do pojave pretjerane politizacije niti do depolitizacije koja je predviđena kod angažovanja neovisnih eksperata iz redova birokratije već do određene vrste „kompromisnog rješenja“ - a koje bi podrazumijevalo kreiranje koalicije političkih stranaka. Takva koalicija bi zapravo otežala traženje krivaca za eventualni neuspjeh politike, a ujedno bi predstavljala i javnosti ugodan politički dogovor.⁴

Historija govori u prilog tome da su ekonomske krize obično praćene političkim promjenama kao što su promjene režima, smjena vlada te promjene vodećih političkih pozicija. Međutim, ako se izuzmu primjeri zemalja u tranziciji na periferiji Evrope, čije su vlade pale kao posljedica nezadovoljstva stanovnika ekonomskim stanjem, drugi primjeri su vrlo rijetki. Štaviše, ispostavlja se da su u većini demokratskih zemalja već postojeće političke partije ponovo pobijedile na izborima.⁵ Drugi načini vladanja poput autokratije i anokratije preciznije rečeno, monarhijski, jednpartijski i multipartijski autokratski režimi nakon početnog udara ekonomske krize i protoka vremena mogu pokazivati određene znake liberalizacije (što ne znači i prelaz na demokratiju) dok se militarističke autokratije i autokratije bez stranaka (eng.no-party autocracy) sa krizom teško mijenjaju i pokazuju znakove dalje deliberalizacije.⁶ Političke promjene uzrokovane krizom mogu biti povezane i sa distributivnim efektima antirecesionih programa. Ukoliko su društvene grupe odnosno koalicije složne u vezi sa potencijalnim politikama, režimi preživljavaju. Ako to nije slučaj – režimi neminovno doživljavaju kolaps.⁷

Ekonomski poremećaji mogu biti indikator da nešto nije u redu sa pojedinačnom kompanijom, ili granom industrije ili čitavim jednim sistemom ukazujući na problem kriminala bijelog okovratnika. Regulacija, kontrola i realizacija tih aktivnosti u društvu prepuštena je ekonomsko političkim elitama i visoko rangiranim državnim i korporativnim službenicima. Za razliku od krivičnih djela koje čini organizirani kriminal, a čije posljedice su

---

⁴Adnan Duraković, et al., Institucionalni aspekti globalne ekonomske krize, V. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA „DANI KRIZNOG UPRAVLJANJA“ CD Zbornik radova, 24. – 25. maj 2012., Velika Gorica, Hrvatska, CIP Zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 806079, ISBN 978-953-7716-31-8, str. 111.- 128, a prema: Peters Guy B., Pierre J., Randma-Liiv T., (2010): Global Financial Crisis, Public Administration and Governance: Do New Problems Require New Solutions?, Public Organizations Review, 11, p.14-19, <http://www.springerlink.com>, (pristupljeno 21.12.2011.);

⁵Pepinsky Thomas B.,(2011): The Global Economic Crisis and the Politics of Non-Transitions, p. 9, Cornell University, <http://courses.cit.cornell.edu>, (pristupljeno 01.03.2012.);

⁶Tyler Leanne C., (2009): Regime Change in Authoritarian States: Assessing the Impact of Economic Crises on Political Liberalization, APSA conference at Columbia University Department of Political Science, p.22, <http://www.columbia.edu>, (pristupljeno 01.03.2012.).

⁷Pepinsky Thomas B.,(2011): The Global Economic Crisis and the Politics of Non-Transitions, p.1,3,9, Cornell University, <http://courses.cit.cornell.edu>, (pristupljeno 01.03.2012.); 1

relativno vidljive i izazivaju zgražavanje šire javnosti postoji onaj dio elite čije djelovanje nije moguće razlikovati od funkcionisanja free marketa kao takvog i čije posljedice ostaju nevidljive.⁸

Kada na vidjelo izbije kriminal, naročito kriminal velikih razmjera i kriminal sa velikim brojem oštećenih, to utiče na viđenje uloge i kompetencija političara raznih nivoa vlasti, njihove uloge i karijera u očima građanstva što pokreće proces alarmiranja mjera policijske i pravosudne djelatnosti u najširem smislu. Vrlo je teško razlikovati kriminal bijelog okovratnika od uobičajenih poslovnih transakcija. Moguća su dva izvora kriminala bijelog okovratnika. Jedan su pojedinci ili kako ih u literaturi zovu crvljive jabuke, a drugi je čitavo bure takvih jabuka odnosno čitava jedna struktura. Tada govorimo o sistemskom kriminalu ili sistemima kriminala koji su povezani sa formalnim sistemom ili sistemima kao što su policija, krivično pravosuđe i širi sociopolitički kontekst i neformalnim sistemom dogovaranja poslova, poticanja i razumjevanja između devijantnih službenika u pogledu kako je korupcija organizovana čime dolazi do izvrtnja ukupnih zakonskih i etičkih okvira. Onda kada kriminal izađe na površinu, putem medija najčešće i kriminalni uspjeh postane ovijen oreolom slave nastupa moralna panika i nadležna tijela djeluju prije svega radi vlastitog preživljavanja i zadovoljenja želje javnosti za retribucijom. Sve je to dugotrajan proces i vidljiv pod uticajem izbora i političkih strujanja. Time elite zaobilaze kontrolu.⁹

U takvoj situaciji gube pojedinci, a gubi i društvo, pri čemu nastupa entropija sistema. Naime, sve više energije je potrebno za održavanje sistema što na kraju dovodi do kolapsa, jer mjere koje se sprovode ne djeluju i stanje biva sve gore i gore. U zemljama u kojima su vlast i elite potpuno zaboravile svoje regulatorne uloge u državi i društvu kao i obavezu da se staraju o dobrobiti populacije dolazi do opšteg beznađa, raspada društva i stvaranja prostora za najteža krivična djela.

Kako je po pravilu vrlo malo uspješno procesuiranih kriminalnih slučajeva iz elitnih redova jer imaju dobru pravnu pomoć, jako političko lobiranje, aktivno djeluje korumpiran pravosudni aparat, te počinioci ovih djela ostaju nekažnjeni, a procesi bivaju medijski praćeni. Obično kriminal ove vrste prati veliki broj oštećenih iz reda radnika, povjerilaca i drugih kojima će vlast u startu dati do znanja da ne mogu računati na naknade šteta. U revoltu i

---

⁸Adnan Duraković, et al., "Ekonomski poremećaji i kriminal bijelog ovratnika – neuspjeh tržišta, propust države ili disolucija vrijednosti društva", VI. Međunarodna konferencija Dani kriznog upravljanja, Veleučilište Velika Gorica, 28.-29.05.2013., Zbornik sažetaka CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 842793, ISBN 978-953-7716-44-8

⁹Adnan Duraković, et al., "Ekonomski poremećaji i kriminal bijelog ovratnika – neuspjeh tržišta, propust države ili disolucija vrijednosti društva", VI. Međunarodna konferencija Dani kriznog upravljanja, Veleučilište Velika Gorica, 28.-29.05.2013., Zbornik sažetaka CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 842793, ISBN 978-953-7716-44-8

usljed nužde da riješe svoje probleme tražit će pažnju drugih nivoa vlasti i javnosti na svoje probleme i vaninstitucionalnim, ali legalnim djelovanjem u vidu prosvjeda, štrajkova i drugih oblika okupljanja itd.

Neredi i pobune su imanentne ljudskim zajednicama i uzrokovane su promjenama u cijenama i dostupnosti hrane i ostalih ključnih dobara, odnosno nezadovoljstvom određenim nivoima vlasti. Ekonomsko-socijalni neredi su krajnji zahtjev upućen vlastima za pravednijom raspodjelom dobara ili tereta u društvu i nisu nužno orijentisani protiv samog sistema. Oni postaju opasni po režime ako budu uključeni u šire socijalne ili političke pokrete. Ishod ekonomsko-socijalnih nereda je određen vrstom režima i prohodnošću institucija za slobodno izražavanje. Obično se ekonomsko-socijalni neredi završe destrukcijom, paljenjem i razbijanjem bez konkretnih promjena na položaj onih koji su izašli na ulice. Suprotno je sa političkim nasiljem koje koristi postojeća nezadovoljstva uključujući i teško ekonomsko stanje sa jasnim ciljem uzimanja cjelokupne ili udjela u vlasti i promjene statusa quo.¹⁰

Političko nasilje je podmuklije i ono se uglavnom oslanja na već postojeće političke institucije, konflikte, etničke granice i podjele koje su i prirodna prepreka za razumijevanje grupa odnosno pogodan prostor za konflikt, indoktrinaciju, korištenje stvarnih i izmišljenih nezadovoljstava radi raspirivanja sukoba. Političko nasilje i kriminal traže kao preduslov da postoje organizovane interesne grupacije koje imaju logiku djelovanja kao svojevrsne kriminalne korporacije, koje organizuju, usmjeravaju i profitiraju na nasilju. Kada neredi otpočnu veoma ih je teško okončati. Osnovna taktika policije je disperzija i rasipanje mase. Ukoliko brojnost učesnika u neredima nadmaši brojnost policije vlastima ostaje samo da mobilizacijom, opkoljavanjem, brojnošću i brutalnošću dovedu izgrednike u situaciju da se predaju. U toj tački se procjenjuje i legitimitet vlade, odnosno vlasti, a što može dovesti do počinjenja djela agresije prema vlastitim građanima i do činjenja krivičnih djela po unutrašnjem ili međunarodnom pravu (ratni zločini, zločin protiv čovječnosti, genocid).¹¹

Kako smo već rekli brojni su razlozi izbijanja protesta i bilo da pojedinačno djeluju ti razlozi ili ih djeluje više istovremeno oni se po intenzitetu na skali smještaju između nenasilnih nereda i onih koji predstavljaju vrhunac skale nereda. Stepenn nasilja ovisi od volje učesnika da po cijenu nasilja podrže svoj stav. Vlast događaje može kvalifikovati kroz širok

---

¹⁰Adnan Duraković, et al., Pravno ekonomski preduslovi unutrašnjeg konflikta, V. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA „DANI KRIZNOG UPRAVLJANJA“ CD Zbornik radova, 24. – 25. maj 2012., Velika Gorica, Hrvatska, CIP Zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 806079, ISBN 978-953-7716-31-8, str. 151.- 175.

¹¹Adnan Duraković, et al., Pravno ekonomski preduslovi unutrašnjeg konflikta, V. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA „DANI KRIZNOG UPRAVLJANJA“ CD Zbornik radova, 24. – 25. maj 2012., Velika Gorica, Hrvatska, CIP Zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 806079, ISBN 978-953-7716-31-8, str. 151.- 175.

krug krivičnih djela od terorizma, napada na ustavni poredak¹², oružane pobune, krivičnih djela protiv imovine, života i tijela, izazivanja opšte opasnosti, krivična djela vezana za posjedovanje oružja itd.

Taktička situacija sa prosvjedima uslovljava tekuću kontrolu mase kao i buduće mjere koje će biti poduzete. Svaka tenzija stvara u podjeljenim društvima nepovjerenje i dodatnu mržnju. Pošto je masa sastavljena od pojedinaca i malih grupa koje se unutar sebe poznaju po onima koji vode ili predstavljaju masu čini problem kako da masu drže na okupu i kako da sa njom komuniciraju. Masa daje anonimnost pojedincima za činjenje nasilja i krivičnih djela, a njen sastav određuje kako se sa masom treba postupati, odnosno koliko žestok otpor masa može da pruži. Dobro organizovane skupine omogućavaju svojim liderima jaku pregovaračku moć, umanjuju mogućnost infiltracije provokatora, policije, odnosno omogućavaju priključenje i drugih poželjnih osoba sa strane u svim fazama održavanja skupa, od faze okupljanja, tokom samog protesta do njegovog okončanja. Okupljanje započinje najčešće individualnim prenosom informacija od osobe do osobe, dok se organizovano okupljanje vrši od strane osoba koje su zadužene za atrakciju događaja i uključuje određeno planiranje i logističku podršku. Faza okupljanja mase jeste formiranje mase koja se ne sastoji od izolovanih individua, ali niti od jedinstvene homogene mase koja ima u potpunosti iste stavove i namjere. Ona se sastoji od manjih grupa i pojedinaca koji se poznaju. Iako se oni osjećaju anonimni oni su poznati jedni drugima. Nakon okupljanja na jednoj zajedničkoj lokaciji skup odnosno masa će se razdvojiti na neki od sljedećih načina: normalni, pod dejstvom određene opasnosti i pod djelovanjem prisile.

Označavanje intenziteta u ponašanju mase se kreće od remećenja javnog reda, javnih nereda do pobune. Pobuna je najnasilnija forma protesta, u kojoj masa pali, napada i uništava. Ono što je bitno je da ponašanje mase odnosno akti pojedinaca i grupa u masi utiču na ponašanje drugih u toj masi, ali i ponašanje službenih osoba policije. Jedinstvo emocija koje preplavljaju masu dovodi do njihovog psihološkog jedinstva koje prerasta u nasilje, odnosno nagon za borbu ili u rulju kada prevlada nagon za bjekstvo. Ako nema rute za bjekstvo opet prevladava nagon za saomoodbranu i napad.

Dobro organizovane grupe učesnika u neredima imaju već razrađene taktike kako da se suoče i kako da uznemiravaju snage reda. Jedna od opasnosti koja prijete policiji je da bude okružena i brojnošću nadjačana pa je potrebno da komandanti budu prije izlaska na teren upoznati sa analizom terena i da imaju obavještajne informacije od značaja kako bi znali rutu za odstupanje. Da bi izbjegao da bude opkoljen komandant svoje snage odnosno demonstrante treba da drži na odstojanju koje je u zoni djelovanja njihovog vatrenog oružja. Unaprijed treba biti određena kritična tačka za policijske snage koja ne smije da bude pređena jer bi se u tom slučaju snage našle u opasnoj situaciji. Pobunjenici mogu koristiti sljedeće taktike u neredima kako bi onemogućili policijske snage da djeluju: da grade

---

¹²Vidi: Napad na ustavni poredak Federacije čl. 149 KZ FBiH, Oružana pobuna čl. 156. KZFBiH

barikade, da koriste molotovljeve koktele, bacaju kamenice, pale gume za stvaranje dimnih zavjesa kao i dimne granate, da izvode lažne napade i napade sa bokova. Barikade ne samo da otežavaju napredovanje, predstavljaju sigurnost za pobunjenike, nego služe i da se fizički podjele policijske snage i da kao takve budu predmet napada mase. Molotovljevi kokteli i masovno bacanje kamenica poput baražne vatre na policajce i vozila imaju ulogu da zaustave napredovanje ili da ih prisile da se povuku.

Ako je politička represija u državi niska, ako postoje kanali za izražavanje nezadovoljstva kroz postojeću strukturu, političko nasilje i izražavanje nezadovoljstva na ulicama nije potrebno. Mješoviti režimi ili djelimične demokratije i autokratije su najosjetljivije na nasilje jer kombinuju najslabije strane oba režima. Oni nisu u mogućnosti da ublaže nezadovoljstvo građana i grupa svojim institucijama, odnosno da riješe nagomilane probleme, a nisu ni sposobni da suzbiju nasilje represijom. Političke institucije ciljane zemlje u najvećoj mjeri su kritičan faktor da li će građani izabrati pobunu ili ne, i kako će biti okončana.¹³ Paralelno sa slabim institucijama javljaju se problemi u području sigurnosti. Podjeljenost društva dovodi do nedoumice kod trećih strana da li da pomognu vladu ili da djeluju kroz nevladine međunarodne organizacije.¹⁴ Lokalne snage su profesionalno nekompetentne da bi garantovale sigurnost i imaju probleme sa nepoštivanjem ljudskih prava. Zemlje u kojima su se desili nasilni protesti ili neredi su sklone novim sličnim ili znatno većim ekscesima, jer se među učesnicima protesta stvaraju novi lideri, članovi stiču iskustvo kao i elementarnu organizaciju koju će u novom trenutku koristiti¹⁵. Mnogo je razloga zbog kojih izbijaju neredi i pokušaćemo ih generalizirati za potrebe ovog rada:

- Eksperimenti su pokazali da učestalost pobuna opada oštro sa smanjenjem relativne prednosti u odnosu između dvije grupe.¹⁶
- Grupa koja nema prednost u društvu češće se buni od grupe koja ima prednost.
- Strah od osvete suzdržava grupu koja nema prednost od daljnjeg nasilja i pobune. Grupa koja ima prednost lakše podnosi gubitke i ima veći izbor resursa u konfliktu.
- Očigledno, protesti su grupna igra i vrlo je bitno vidjeti logiku ili mehanizam okupljanja učesnika, odnosno grupa. Kada je nešto razlog za okupljanje velikog broja učesnika u protestima spontano otpočinjanje nereda je vjerovatnije ako se policija ne može okupiti

¹³Allen, S.H. (2008), "The Domestic Political Costs", *Journal of Conflict Resolution*, No. 6, Vol. 52

¹⁴Yilmaz, M. E., (2011) "Successful interventions in internal conflicts: A framework", *Journal of Law and Conflict Resolution*, No 1, Vol. 3, 1-6,

¹⁵Bodea, C., Elbadawi A.I. (2007), "Riots, Coups and Civil War: Revisiting the Greed and Grievance Debate, Policy Research", The World Bank Development Research Group, Macroeconomics and Growth Team, 18.

¹⁶Abbink, K., Masclet, D., Mirza, D. (2011), *Inequality and Riots – Experimental Evidence*, Montreal, Centre interuniversitaire de recherche en analyse des organisations, 21.

istom brzinom i ako su očekivanja potencijalnih izazivača nereda slična kao i ostalih učesnika u neredima.

- Uloga incidenta je da služi u komunikacijske svrhe kao koordinacija, jer zamjenjuje komandu i komunikaciju. Bez incidenta je nemoguće djelovati. Za sigurno djelovanje i zaštitu svakog ponaosob potrebno je zajedničko djelovanje, određena vjerovatnoća i povjerenje da neće biti ostavljeni da djeluju sami. To se postiže određenim simbolima i signalima. Za sigurnost izgređnika ključna je brojčanost jer oni djeluju simultano i brzo kako bi nadmašili policiju.¹⁷ Policija se povlači kada shvati da ništa ne može da uradi konstruktivno.
- Iako im je vrlo važno da informacije o dešavanjima kruže zvaničnim medijima tako i privatnom komunikacijom istraživanja su pokazala da se potencijalni učesnici u neredima okupljaju na onim mjestima koja su simbolična i pogodna za takvo nešto, iako prethodno o tome nemaju nikakvih uzajamnih dogovora. Stoga, glavni problem gušenja nereda je brojnost učesnika koja daje zaštitu i anonimnost počinitelja krivičnih djela. To je ujedno i razlog nemogućnosti odvracanja počinitelja krivičnih djela. Zbog malobrojnosti policijskih snaga pobunjenici pale, provaljuju, krađu bez straha da će biti prepoznati ili zaustavljeni.
- Kao odgovor policija koristi modernu tehnologiju da bi identifikovala izgređnike i pokrenula krivične postupke. Koriste se kamere, softveri i web stranice.
- Određeni tip nasilja odgovara određenom društvu, odnosno državi s obzirom na njene specifičnosti, na motive, identitet i priliku.¹⁸ Relacije među učesnicima u političkim neredima se ne izgrađuju samo unutar ekonomskih i klasnih grupa nego i unutar etničkih granica, što predstavlja prirodnu barijeru od ulaska pripadnika druge grupe i uzajamno razumjevanje različitih grupa. Time se etnička podjela kao temelj protesta pokazuje kao faktor građanskog rata što se može neutralizirati institucijama koje imaju nediskriminatorni efekat i široku osnovu za regrutovanje zaspolenih iz reda građana po principu stručnosti i profesionalizma u njoj. To je strategija oslonca države u sprječavanju građanskog rata kroz jačanje institucija države.
- Građanski rat počinje onog momenta kada se pobunjenici mogu finansirati održivo¹⁹, odnosno kada nosioci pobune ostvare kontrolu nad izvorima prihoda zamjenjujući državu u oporezivanju i kontroli prirodnih bogatstva i novčanih tokova.
- Uglavnom kod pobuna koje nemaju politički motiv nego socijalne razlike vrlo je teško odrediti prave uzroke koji se dugo godina gomilaju i u dnevnoj interakciji modificiraju. Takođe, puno je drugih varijabli koje nije moguće laboratorijski u eksperimentalnim

---

¹⁷Haddock, D.D; Polsby, D.D; (1994), "A Understanding Riots", the cato journal, No 1., Vol.14., 147-157

¹⁸Bodea, C, Elbadawi A.I, (2007), "Riots, Coups and Civil War: Revisiting the Greed and Grievance Debate, Policy Research", The World Bank Development Research Group, Macroeconomics and Growth Team, 10.

¹⁹Collier, P, (2006), Economic Causes of Civil Conflict and their Implications for Policy, Department of Economics, Oxford University, 1.

uvjetima predvidjeti kao što su uloga lidera, komunikacija između velikih grupa i unutar njih itd. Osnovno pitanje je da li će se grupa koja ima nejednake uslove dići protiv grupe koja ima prednost. Drugo pitanje koje se postavlja je koji obim aspiracija pretvara nezadovoljstvo u akciju.

- Posmatrane akcije zahtjevaju koordinaciju u nekoliko varijabli i to: vodstvo, savez, solidarnost i one su međusobno povezane.²⁰
- Pošto odluka da se krene u akciju košta učesnike (rizik da budu povrijeđeni ili uhapšeni) i negativno je povezana sa brojem učesnika, odnosno eventualna cijena koju će platiti učesnici opada sa porastom broja učesnika. Ali bez obzira na cijenu koju moraju platiti uvijek će biti jedan broj učesnika koji će biti spremni da krenu u uništenje druge grupe ili nanošenja štete toj grupi bez obzira na broj učesnika u grupi, naročito, ako oni pripadaju obaveštenjanoj grupi. Stoga se kao cilj pobune postavlja izazivanje najveće moguće štete protivničkoj grupi.²¹
- Korupcija je jedan od razloga sadašnje političke krize u Ukrajini, izjavio je predsjednik Belorusije Aleksandar Lukašenko, javlja Interfaks. "U srcu kolapsa zemlje, koji se dogodio u Ukrajini, jeste propast ekonomije i strahovita korupcija. Eto, te dvije stvari su uništile zemlju", izjavio je Lukašenko u Minsku. "Ne daj Bože da kod nas bude korupcije. Samo idiot neće izvući odgovarajući zaključak iz događaja u Rusiji", kazao je on.²²
- Pozitivno je utvrđena relacija između porasta cijena hrane i svih oblika antivladinih aktivnosti, demonstracija, pobuna i civilnog konflikta. Pored cjenovne postoji i povezanost elementarnih nepogoda u zemljama koje proizvode hranu sa političkim pobunama, slično kao i u zemljama koje uvoze hranu. Broj pobuna vezuje se za nestabilnost cijena, rast cijena i broj elementarnih nepogoda.
- Sama pobuna se može gledati kroz krajnji ishod, kao uspješna revolucija ili kao destruktivna pobuna koja ne postane ništa više od toga. Od ishoda pobune ovisi i pravni status učesnika. Neuspjela pobuna kvalifikuje učesnike kao kriminalce, a uspješna kao pobjednike ili ravnopravnu stranu koju priznaje vlada protiv koje se bore ili međunarodna zajednica u pregovorima ili podjeli/participaciji u vlasti.
- Ekonomisti smatraju da nije bitno čime je motivirana pobuna, pohlepom, požudom za moći ili pritužbama sve dok postoji mogućnost grabeža – predatorstva²³ od strane onih

²⁰Abbink, K, Maslet,D, Mirza, D,(2011), Inequality and Riots –ExperimentalEvidence, Montreal, Centre interuniversitaire de recherche en analyse des organization, 2.

²¹Adnan Duraković, et al., Pravno ekonomski preduslovi unutrašnjeg konflikta, V. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA „DANI KRIZNOG UPRAVLJANJA“ CD Zbornik radova, 24. – 25. maj 2012., Velika Gorica, Hrvatska, CIP Zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 806079, ISBN 978-953-7716-31-8, str. 151.- 175.

²²<http://www.kurir-info.rs/lukasenko-za-slom-ukrajine-kriva-je-korupcija-clanak-1268673>

²³Collier, P, (2006),EconomicCauses of Civil Conflict and their Implications forPolicy, Department of Economics, Oxford University, 4 .

koji učestvuju u pobuni. Grabež uz karakter političkih institucija je ključ mira ili konflikta. Demokratske institucije sprječavaju elite u korištenju nasilja protiv građana i utiču na odluku vlade da li će udovoljiti zahtjevima građana i neće upotrijebiti silu prema njima. Demokratija koja je odgovorna prema građanima neće upotrijebiti silu kao nepopularnu mjeru koja će biti kažnjena na izborima.

- Jedan od važnijih vanjskih uticaja na unutrašnje konflikte su sankcije i mjere koje su jednake po efektu sa njima. Logika pritiskanja izvana zasniva se na taktici opsade starih gradova sa glavnim ciljem da oni koji su pod opsadom budu u oskudici i da će ta oskudica unutar zidina napraviti promjenu odnosa snaga. Sankcije stvaraju inflaciju, nezaposlenost, nedostatak dobara, a svako društvo ima svoje granice do kojih može i voljno je podnositi hronični nedostatak dobara, nakon čega dolazi do dezintegracije društva.
- Policija je nekada kao osnovnu taktiku koristila dobru opremljenost ličnom zaštitnom opremom i koristila taktiku batinanja svega što se našlo na putu i nije puno vodila računa o mogućnosti povrjeđivanja učesnika u neredima. Kako je javnost postala senzibilna na nasilje stoga se i taktika policije promijenila. Danas imamo kvadratnu formaciju sa komandnim timom u centru i on je zaštićen sa sve četiri strane ešalonima trupa upotrebljenih u grupama od 10 do 12 policajaca. U centru formacije pored komande nalazi se i tim za lišenje slobode. Uz upotrebu policijskih hemijskih sredstava, pasa i vodenih topova oni su vrlo efikasna formacija. Masa se obuhvata na taj način da joj se ostavi samo jedna ruta za povlačenje i rasipanje.
- Kako nasilje eskalira od civilnih nereda do oružane pobune time će prije ili kasnije doći do prevazilaženja mogućnosti policije da policijskom taktikom i organizacijom kontroliše neredu i do potrebe za drugačijim pristupom rješavanju krize. To traži masovnu mobilizaciju trupa i dobrovoljaca koji onda vojnom taktikom nastoje okružiti i natjerati na predaju naoružane pobunjenike, gušeći jedan za drugim džepove pobune.²⁴

LITERATURA:

1. Abbink, K, Masclet, D, Mirza, D, (2011), *Inequality and Riots – Experimental Evidence*, Montreal, Centre interuniversitaire de recherche en analyse des organization ,
2. Adnan Duraković, et al., Pravno ekonomski preduslovi unutrašnjeg konflikta, V. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA „DANI KRIZNOG UPRAVLJANJA“ CD Zbornik radova, 24. – 25. maj 2012., Velika Gorica, Hrvatska, CIP Zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 806079, ISBN 978-953-7716-31-8, str. 151.- 175.

---

²⁴Adnan Duraković, et al., Pravno ekonomski preduslovi unutrašnjeg konflikta, V. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA „DANI KRIZNOG UPRAVLJANJA“ CD Zbornik radova, 24. – 25. maj 2012., Velika Gorica, Hrvatska, CIP Zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 806079, ISBN 978-953-7716-31-8, str. 151.- 175.

3. Adnan Duraković, et al., "Ekonomski poremećaji i kriminal bijelog ovratnika – neuspjeh tržišta, propust države ili disolucija vrijednosti društva", VI. Međunarodna konferencija Dani kriznog upravljanja, Veleučilište Velika Gorica, 28.-29.05.2013., Zbornik sažetaka CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 842793, ISBN 978-953-7716-44-8
4. Adnan Duraković, et al., Institucionalni aspekti globalne ekonomske krize, V. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA „DANI KRIZNOG UPRAVLJANJA“ CD Zbornik radova, 24. – 25. maj 2012., Velika Gorica, Hrvatska, CIP Zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 806079, ISBN 978-953-7716-31-8, str. 111.- 128
5. Allen, S.H., (2008), "The Domestic Political Costs", *Journal of Conflict Resolution*, No. 6, Vol. 52
6. Bodea, C., Elbadawi A.I., (2007), "Riots, Coups and Civil War: Revisiting the Greed and Grievance Debate, Policy Research", The World Bank Development Research Group, Macroeconomics and Growth Team, 18
7. Collier, P., (2006), *Economic Causes of Civil Conflict and their Implications for Policy*, Department of Economics, Oxford University,
8. Haddock, D.D; Polsby, D.D; (1994), "A Understanding Riots", *the cato journal*, No 1., Vol.14., 147-157
9. <http://www.kurir-info.rs/lukasenko-za-slom-ukrajine-kriva-je-korupcija-clanak-1268673>
10. Pepinsky Thomas B., (2011): *The Global Economic Crisis and the Politics of Non-Transitions*, p.1,3,9, Cornell University, <http://courses.cit.cornell.edu>, (pristupljeno 01.03.2012.);
11. Peters Guy B., Pierre J., Randma-Liiv T., (2010): *Global Financial Crisis, Public Administration and Governance: Do New Problems Require New Solutions?*, *Public Organizations Review*, 11, p.14-19, <http://www.springerlink>.
12. Tyler Leanne C., (2009): *Regime Change in Authoritarian States: Assessing the Impact of Economic Crises on Political Liberalization*, APSA conference at Columbia University Department of Political Science, p.22, <http://www.columbia.edu>, (pristupljeno 01.03.2012.).
13. Yilmaz, M. E., (2011) "Successful interventions in internal conflicts: A framework", *Journal of Law and Conflict Resolution*, No 1, Vol. 3, 1-6,

Adnan Duraković